

MUSIQA - O'QUVCHILARNI MA'NAVY TARBIYALASHNING MUHIM VOSITASI

Aznarov Xalimjon Mamadaliyevich
Samarqand viloyati Pastdarg'om tumani
59-umumta'lim maktabining
Musiqa madaniyati fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqa o'quvchilarning ma'naviy tarbiyalashning muhim vositasi ekani haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: kuy, maqom, navo, cholg'u va yangi pedagogik texnologiyalar

Yosh avlodni zamon talablari asosida tarbiyalash ularning bilim saviyasini yuqori darajaga ko'tarish, dunyoqarashini kengaytirish, ma'naviy-ahloqiy ongini o'stirish, ijodiy fikrlash darajasini rivojlantirish, dunyoni, unda yuz berayotgan voqealarni estetik did bilan, go'zallik asosida idrok eta olishga o'rgatib borishda musiqa tarbiyasining o'rni alohida ahamiyatga molikdir.

O'zbek xalqi o'zining boy ma'naviy-musiqiy bisotiga ega bo'lib, u xalqimizning kundalik hayoti, turmush tarzi, urf odatlari, turli an'analari va milliy qadryatlariga shu darajada singib ketganki ularni bir-biridan ayro holda tasavvur qilish qiyin. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim olayotgan o'quvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalashning muhim qirralaridan biri o'qitiladigan fanlar tizimida ularni musiqa orqali tarbiyalashdan iborat. Mustaqillik tufayli xalqimizning musiqa san'atiga, uning milliy merosi va boy an'alariga bo'lgan munosabati o'zgardi. Xususan, buyuk qomusiy allomalarimizning musiqa haqidagi traktatlarini o'rganish va uni hayotga joriy qilishga bo'lgan qiziqish kuchaydi. Folklor qo'shiqlari, raqs va musiqalarini ommaviy o'rganishga katta yo'l ochib berildi. O'zbek va tojik xalqlarining milliy bisoti bo'lgan "SHashmaqom" shaklidagi boy musiqiy merosini namoyish etish an'anaga aylandi. "Xorazm maqomlari", "Farg'ona-Toshkent" maqom yo'lidagi asarlar, ko'plab mumtoz hofizlarimiz va mashshoqlarimiz repertuarlaridan keng o'rin ola boshladi. O'nlab turli mavzularda bitilgan, xalqimizning boy tarixi, urf odatlari, udum va an'alarini ifodalovchi dostonlari keng namoyish qilina boshlandi. Bu bebaho musiqiy meros o'z zamirida yosh avlodga singdirilishi zarur bo'lgan milliy-ahloqiy madaniyatimizning barcha qirralarini o'zida mujassamlashtirilgan. 1-7 sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan ta'lim standartlarida musiqiy ta'limni aynan shu milliy musiqiy merosimiz asosida olib borish nazarda tutilgan. Buyuk allomalarimiz xalqimiz uchun suv va havodek zarur bo'ladigan ma'naviy-ahloqiy hislatlar haqida to'xtalar ekan ular o'zlarining didaktik asarlarida to'g'riso'zlik, halollik, poklik, sahovatlilik, insonparvarlik, do'stlik, Vatanga muhabbat, sabr-toqatlilik,

mehnatsevarlik, kasbga havas, kishilar yaratgan ne'matlar va tabiatga extiyotkorlik, mardlik, xushmuomalalik, e'tiqodlilik va boshqa milliy hamda umuminsoniy fazilatlarni har-bir yoshga singdirib borish ma'naviy ahloqiy tarbiyaning asosiy me'zonlaridan ekanligini ta'kidlab o'tganlar. Bu muhim pedagogik muammoni amalga oshirishda barcha fanlar qatori "Musika madaniyati" darslarining ham o'z munosib o'rni bor. Chunki musika vositasi boshqa har qanday vositalardan ham ta'sirliroq bo'lib, ayniqsa yosh avlodning ichki tuyg'ularini, hissiy olamini harakatga keltira oluvchi buyuk kuchdir. Musika darslarida qo'llaniladigan faoliyat turlari va musiqaning o'ziga xos spetsifik xususiyatlari o'quvchilarda ma'naviy-ahloqiy tarbiyaning barcha sifatlarini amalga oshirishga qulay imkon yaratishi mumkin. Ma'naviy-ahloqiy tarbiya haqida pedagogika sohasi mutaxassislari va buyuk allomalar fikrlariga tayangan holda quyidagi xulosaga kelish mumkinki, ma'naviy-ahloqiy tarbiya deganda biz yosh avlodni ahloq-odobli, iymon e'tiqodli, o'z milliy qadriyatlarini chuqur biladigan, jahon xalqlari madaniyatini tushinadigan, o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan aqlli, esli-xushli, zukko, bilimdon kabi ijobiy fazilatlarga ega bo'lgan yoshlarni ko'z oldimizga keltiramiz. Xususan musika vositasida ma'naviy-ahloqiy tarbiyalanganlik yosh avlodda quyidagi sifatlar mavjud bo'ladi: musika darslaridagi mavjud barcha faoliyat turlarida faol ishtirok etadi; musika darslari, musika o'qituvchisi va musika kasbidagi barcha kishilarga xurmat bilan qaraydi; sinfdoshlari va boshqa o'quvchilarning iqtidorini qadrlaydi. Ularga xavas qiladi. milliy istiqlol haqidagi qo'shiqlardan boy repertuarga ega; o'zbek xalq musiqiy merosdan puxta bilimga ega va ularning xalq an'analariidagi o'rni yaxshi biladi; cholg'u sozlari va sinfdagi barcha narsalarni asrab avaylaydi, gullarni o'stirishda faol ishtirok etadi; o'zbek xalq hofizlari, musiqachilari haqida yetarlicha bilimga ega va ularning an'analarni davom ettirishda o'z iqtidorini takomillashtirish ustida tizimli ravishda ish yuritadi; jahon hamjamiyatida mashhur bo'lgan asarlar va ularning mualliflari haqida yetarlicha bilimga ega. Ularga hurmat bilan qaraydi; o'zbek cholg'u sozlaridan birida yoki fortepianoda asarlar ijro eta oladi. Yoqimli ovozda qo'shiq kuylay oladi. Bu xislatlar o'z navbatida o'quvchilar uchun zarur bo'ladigan barcha ma'naviy-ahloqiy fazilatlarni rivojlantirish uchun ham asqotishi tabiiydir. Pedagogika, ta'lim tarbiyaga oid adabiyotlarni o'rganish natijasida barcha ahloqiy hislatlarni o'zida mujassamlashtiruvchi bir qator yo'nalishlarni belgilab olishga erishdim. Biz bu yo'nalishlarni quyidagi tartibda belgilashni o'rinli deb topdim: Ona Vatanga muhabbat hislarini tarbiyalash. Bunda biz ona Vatan haqidagi asarlarni, uning so'lim tabiati, tengsiz osmoni, sarhadsiz dalalari, flora va faunasi, biz mehnatkash xalqi uning ma'naviy-ahloqiy qarashlarini ulug'lovchi qo'shiqlarni o'rganish. Bu yo'nalish o'z ichiga boshqa xalqlar bilan tinch totuv yashash, ularning san'ati va madaniyatini hurmat qilish kabi ahloqiy sifatlarini ham oldim. Mehnatga munosabat hislarini tarbiyalash. Mehnatning hayotiy zaruriyatini bilish. Musika kasbidagi kishilarning: kompozitorlar, cholg'uchilar, ashulachilar va boshqalarning

mehnatini qadrlash, cholgʻu sozlarini asrash va oʻz ovozini saqlash uchun harakat qilish. Boshqa barcha mehnat kishilarini hurmat qilish va ularning mehnat natijalarini avaylab asrashga intilish. Halol mehnat qilib yashashga ishtiyoq. Ilmga intiluvchanlik, sabr bardoshlilik, mahorat, uquv, malakalilik va boshqa hislar. Boshqa kishilarni hurmatlash va eʼzozlash munosabatini shakllantirish. Ota-ona, aka-uka, opa-singil va qarindosh urugʻ, tanish bilish, oʻquvchilarga, mahalladoshlar va umuman boshqalarga boʻlgan munosabat. Kattalarga hurmat, kichiklarga izzat koʻrsatish. Ularning turli anʼanalariga, tavallud kunlari va bayramlariga eʼtiborli boʻlish. Tengdoshlari, sinfdoshlari, maktabdoshlari, komandadoshlari va boshqalarga hurmatda boʻlish. Oʻz-oʻziga boʻlgan hurmat hislarini tarbiyalash. Bu yoʻnalish boʻyicha oʻquvchining oʻz burchini qay darajada anglashi va unga amal qilishi nazarda tutiladi. Oʻquvchining oʻz ota-onasi oldidagi farzandlik burchi, aka-uka, opa-singil oldidagi va qarindosh oldidagi burchi, tanish-bilish, mahalla-kuy va begonalar oldidagi insoniylik burchi, oʻquvchilik, shogirdlik, sinfdoshlik burchi, Vatan va el-yurt oldidagi burchlar ham shular jumlasidandir. Burch hissi oʻz navbatida mehr-oqibat, halol-poklik, sadoqat, ezgulik, hamdardlik, xayrixoxlik, samiymiylik, sahiylik, kamtarinlik, muloyimlik, shirin soʻzlilik, sharmu-hayolilik, shijoatlilik, mardlik, jasorat kabi bir-birini mazmunan toʻldirib turuvchi insoniy fazilatlarni ham oʻz ichiga qamrab oladi. Milliy istiqlol gʻoyasiga sadoqat va diniy eʼtiqod, iymonlilik tarbiyasi: bu yoʻnalish sobiq ittifoq davridagi xudosizlik balosidan farqli oʻlaroq, ollohning yagonaligi, halol-haromning farqini bilish, oʻz dili va tanasi, aʼzolarini pok tutish, yaʼni, oʻgʻirlik, xiyonat, foxishalik kabi illatlardan saqlanish, uyat, iffat, nomus-orini ushlab, isrofdan, hasaddan, ochkoʻzlik, birovlarining xaqini yeyishdan, yolgʻonchilik kabi illatlardan hazar qilish. Xalqimiz, xususan musulmonlar tomonidan oʻtkaziladigan barcha tadbirlarda baxoli-qudrat ishtirok etish, el bilan birga boʻlish. Keyingi yillarda nafs balosiga uchrab missionistik oqimlarga berilib ketishdan oʻzini asrash. Ayni paytda boshqa millat va boshqa eʼtiqodda boʻlgan kishilarning urf odatlari va eʼtiqodini hurmat qilish, diniy bagʻri kenglik hislatlariga amal qilish. Hozirgi kunda mavjud boʻlgan oʻquv dasturida belgilab berilgan yoʻnalishlar boʻyicha oʻquvchilarning maʼnaviy-ahloqiy tarbiyasini amalga oshirish uchun yetarlicha materiallar borligini kuzatdik. Ayni paytda hozirgi intensiv hayot sharoitida axborotlar va yangiliklar oqimi borgan sari kuchayib bormoqda, koʻplab yangi asarlar yaratilmoqda, yangi pedagogik texnologiyalarni musiqa taʼlimi tizimiga joriy qilish boʻyicha xilma-xil metodlardan foydalanish zarurati tugʻilmoqda. Bu esa oʻz navbatida musiqa darslarini oʻqitish jarayonida oʻquvchilarning maʼnaviy-ahloqiy qarashlarini yangicha uslubda shakllantirishga boʻlgan ehtiyojini nazarda tutgan holda koʻplab yangi manbalar va materiallardan, oʻqitish uslublariga murojaat qilish zaruriyatini yuzaga keltirmoqda. Zamon talabidan ortda qolmaslik uchun musiqa oʻqituvchisi oʻz ustida tinmay ishlashi, kirib kelayotgan didaktik materiallarni aql tarozisida oʻlchab undan

unumli foydalana olish, zarurat bo'lganda o'z ish uslubini o'zgartirish, o'quvchilarning mustaqil fikr yurita olishlariga sharoit yaratib bera olishi, o'quv dasturini yangi-yangi asarlar bilan boyitib borishi, dars sifatini yanada mazmunli qilish va dars jarayonini yanada qiziqarliroq qilib olib borish ustida tinimsiz izlanishi zarur bo'lmoqda. Buning o'zi hali musiqa pedagogikasi sohasida hal qilinmagan jiddiy muammolar mavjud ekanligidan dalolat beradi. Baholanish o'quvchilarni ma'naviy-ahloqiy tarbiyalash masalasi ham o'z-o'zidan oqsayotganligining asl sababi ham shundan kelib chiqmoqda. Muammoning bu qadar keskinligi va musiqa vositasida o'quvchilarga ma'naviy-ahloqiy tarbiya berish bir guruh olimlar tomonidan hal qilinadigan muammo bo'lmay uning yechimini topish va hayotda keskin o'zgartishlar kiritish har bir musiqa mutahassisi, har bir uslubiyotchi va har bir musiqa o'qituvchisining ham sa'yi harakatlarini talab qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch". I.A. Karimov
2. Musiqa .Darsliklar.
3. Musiqa madaniyati. Nishonov A. Raxmonov G'
4. ziyonet.uz